IQTIDORLI TALABALARNI ANIQLASH VA YUQORI MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNI UZLUKSIZ TIZIMINI TASHKIL ETISH

Qurbanov Baxrom
Guliston davlat pedagogika instituti dotsenti
baxromkurbanov1@gmail.com
Kurbanova Gullola Baxramovna
Guliston davlat pedagogika instituti dotsenti v.b.
gullolakurbanova077@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda oliy o‘quv yurtlarida iqtidorli talabalarni aniqlash, tanlash va malakali kadrlar tayyorlash uchun bajariladigan ishlar tizimini tashkil etish va amalga oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: iqtidorli, ijodiy, malakali kadrlar, tizim, ilm-fan, innovatsiya, integratsiya, kompazitsiya, kommunikativ, funktsiya**,** biznes, menejment.

Annotation: In this article, the issues of identification, selection and implementation of the system of work to be carried out for the training of qualified personnel of senior students in higher educational institutions are covered.

Keywords: management, creative, skilled, personnel, system, science, innovation, integration, composition, communicative, function, Business, Management.

Hozirgi kunda ilm-fan sohasida yuksak natijalarga erishish uchun uning turli yo‘nalishlari bo‘yicha chuqur bilimlarga ega bo‘lish zarur. Zamonaviy kompyuterlarning imkoniyatlari va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanmay ilm-fan soxasida yuksak marralarga erishib bo‘lmay qoldi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish va ularni ilm-fan sohalariga keng qo‘llash malakasiga ega bo‘lish uchun esa xorijiy tillarni mukammal bilish talab qilinmoqda.

Ilm-fanning erishgan yutuqlarini chuqur o‘rganib, ularni yanada rivojlantirishga hissa qo‘sha olishi uchun, bu sohaga kirib keluvchi yoshlar yuksak qobiliyat va imkoniyatlarga ega bo‘lishi, yuqori malakali ustozlar bilan hamkorlikda ilmiy yo‘nalishni maqsadli tanlashi, faoliyatini zamonaviy metodologiya, tizim, texnologiya va dasturlar asosida yuritishi zarur.

Respublikamiz ta’lim tizimining yoshlarni ilm-fan sohasiga tanlov asosida jalb etish, ularni istak, imkoniyat va qobiliyatlarini maqsadli yo‘naltirish, ilmiy faoliyatni kompleks dasturlar asosida tashkil etish tajribasi va erishilayotgan natijalarning salmog‘i ortib bormoqda. OTMlarda iqtidorli yoshlar bilan ish olib borish dastur va nizomlari ishlab chiqilgan, tashkil etilgan iqtidorli yoshlar akademiyalari Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tasdiqlagan umumiy nizom va dasturlar asosida faoliyat yuritishmoqda. Natijada ilm-fan, madaniyat, sport, zamonaviy texnika, texnologiya, ishlab chiqarishni rivojlantirish va boshqa sohalarda yuqori natijalarga erishayotgan yoshlarning soni kundan-kunga ortib bormoqda.

Bu boradagi ishlarning sifat va samarasini yanada oshirish metod, tizim va texnologiyalarini yaratish ustida OTMlarda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Tadqiqotlarning asosiy maqsadlari jumlasiga iqtidorli talabalarni bakalavriyat yo‘nalishida o‘qishi davomida ilmiy faoliyat bilan uzluksiz va samarali shug‘ullanib tasdiqlangan ilmiy ish mavzusi bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlarga erishish bilan bir qatorda kelajakda mustaqil ilmiy faoliyat yuritish malakasini egallashini taminlaydigan tadbirlar tizimi va texnologiyasini yaratish kiritildi. Tahlillar tadqiqotning maqsadlariga erishish uchun quyidagi vazifalarni hal etish tashkiliy choralari va metodlari-ni takomillashtirish ustida izlanishlar olib borish zarurligini ko‘rsatdi.

1. Yoshlarda ilm-fan sohasida yuksak natijalarga erishish orzu, istak, havas va maqsadlarni shakllantirish, bu sohaga ularning qobiliyat va imkoniyatlarini baholab jalb etish hamda maqsadli yo‘naltirish dastur va metodlarini qo‘llashning samarali tizimini belgilash.

Ilm-fan sohasida faoliyat yuritmoqchi bo‘lgan iqtidorli talaba bu sohaning istalgan yo‘nalishiga birinchi qadamni qo‘yishdan oldin uning qay darajada rivojlanib borayotgani, echimini kutayotgan dolzarb muammolari, kelajakda yuksak marralarga erishishi uchun bu sohaning ko‘p qirralarini mukammal egallashi zarurligi haqida bir oz bo‘lsada tasavvur va tushunchalarga ega bo‘lishini ta’minlash katta ahamiyat kasb etadi.

2. Yoshlarni ilm-fanning insoniyat uchun katta ahamiyat kasb etuvchi ustivor yo‘nalishlarida mehnat qilib yuksak natijalarga erishishini ta’minlovchi ilmiy faoliyat metod va texnologiyalarini joriy etish.

3. Olim va mutaxassislarni yoshlarni ilm-fanning yuksak cho‘qqilari sari etaklashning zamonaviy metod va texnologiyalarini mukammal egalashi va amaliyotga joriy etishini ta’minlovchi chora-tadbirlarni takomillashtirish.

4. Yoshlarni tarbiyalash va ilm-fan soxasida yuksak marralarga olib kelishi tarixdan ma’lum bo‘lgan ustoz-shogird metodini samarali qo‘llash va bunday vazifani amalga oshirish malakasini mukammal egallagan iqtidorli yosh olimlarni tayyorlashning zamonaviy tizim va metodlarini joriy etish.

5. Yoshlarning ilm-fan soxasida erishgan yutuqlarini amaliyotga joriy etish, Xalqaro grantlar va innovatsion loyihalarni bajarishda faol ishtirok etish hamda bozor iqtisodiyoti sharoiti talablari asosida samarali faoliyat yuritish malakasini shakllantirish metod va texnologiyalarini takomillashtirib joriy etish va b.

Mamlakatimizda istiqbolli yoshlarni qo‘llab quvvatlash, ularni iqtidorini ro‘yobga chiqarish, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatini samarali yo‘lga qo‘yish uchun qo‘shimcha shart-shvroitlar yaratish bo‘yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda.

Shu bilan birga, ulg‘ayib kelayoyotgan yosh avlodning ilm egallashga bo‘lgan ishtiyoqi va inteletual salohiyatini oshirish, shuningdek, xalqaro maydonda mamlakatimiz nufuzini yanada yuksaltirish uchun iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini takomillashtirish zarurati mavjud.

Yoshlarni amalga oshirilayotgan islohatlarning faol ishtirokchisiga aylantirish, ilm-fanni o‘zlashtirishga bo‘lgan rag‘batini oshirish, izlanuvchanlik va yaratuvchanlik faoliyatiga keng jalb qilish, jahon miqyosida vatanimiz dovrug‘ini keng taratgan ajdodlarga munosib avlodlarni tarbiyalashimiz zarur. Buning uchun iqtidorli yoshlarni aniqlash, ular faoliyatini ilmiy va uslubiy jihatdan ta’minlab borish, ilg‘or tajribalarni ommalashtirish va ular asosida ta’lim muassasalari uchun tavsiya va qo‘llanmalar ishlab chiqish. Yoshlar o‘rtasida mahalliy va xalqaro shu jumladan, nodavlat fan olimpiadalarni tashkil etish ularning xalqaro olimpiadalarda ishtirokini ta’minlash. Yuqori malakali mutaxassislarni jalb qilgan holda olimpiadalar uchun doimiy yangi nazorat materiallarini ishlab chiqish, xalqaro olimpiadalari ishtirokchilarini yuqori malakali mutaxassislar. Shu jumladan, olimlar, professor-o‘qituvchilar, xorijlik mutaxassislarni jalb qilgan holda tayyorlash.

Respublika Oliy ta’lim muassasalarida innovatsion korparativ hamkorlik integratsiyasini amalga oshirish eng dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Bugungi kunda ta’lim inson faoliyatining barcha sohalariga yangi texnologiyalarni joriy etishyu raqobatbardoshlikni oshirish, turmush darajasini ko‘rishning muhim shartiga aylanib bormoqda. Ko‘pgina mamlakatlarda oliy maktabning oshib borayotgan rolini hisobga olgan holda uni rivojlantirish strategiyasi milliy strategiya ustuvorliklari bilan belgilanadi va mazkur strategiya OTM sifatini oshirish hamda uni imkoniyatini kengaytirishga yo‘naltirilmoqda.

Hozirgi kunda OTM va ish beruvchilar orasidagi hamkorlikda turli muammolar mavjud. OTM o‘z bitiruvchilarini bilimdon deb hisoblasalarda, ular ish beruvchi talablariga aksariyat holatlarida etarli darajada javob bermayaptilar. Ko‘pgina bitiruvchilar boshqa mutaxassislik bo‘yicha ishlashga yoki qayta tayyorlov kurslarida o‘qishlariga to‘g‘ri kelyapti. Shulardan kelib chiqib aytish mumkinki, OTM va potentsial ish beruvchi o‘rtasidagi dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

OTM, fan va ishlab chiqarish integratsiyasi – OTM, fan va ishlab chiqarishdagi yutuqlar va salohiyatlardan birgalikda foydalanish. Avvalo tayyorlash muhiti, malakani oshirish va qayta tayyorlash hamda birgalikdagi ilmiy izlanishlar olib borishda o‘z ifodasini topadi. Amaliyotda integratsiya deganda, bir maqsadda birlashgan bir necha subektlarni birgalikda ish olib borishi tushiniladi. Integratsiya turli soha va darajalarni o‘z ichiga olgan holda o‘zida kompazitsion va kommunikatsion funktsiyalarni namoyon etadi.

Kompazitsion funktsiya – integratsiyani tarkibi va strukturasi, birlashgan subektlarni norasmiy va normativ chegaralarni va ularni mutaxassisliklarini birlashtiradi.

Kommunikativ funktsiya – subektlar aro koperatsiyalar shakli va tarkibini, aloqa va o‘zaro birlashmalarini, ularning printsip va mexanizmlarini yangi sharoitlarga moslashuvni ifodalaydi.

Bugungi rivojlanish davrida jahonda “uchlik speral” ilmiy ishlab chiqarish interatsiyasi modeli keng tarqalgan bo‘lib (OTM ishlab chiqarish korxonasi muassasalari – fanlar akademiyasi institutlari) fanlar akademiyasi – oliy ta’lim – ishlab chiqarish korxonalari.

OTM va korxona hamkorligi:

1. Korxonani qiziqishi (malakali kadrlarni doimiy ishga olish, amaliy tayyorlash maqsadida talabalarni vaqtinchalik ishga olish, tadqiqot va ishlab chiqarishga talabalarni jalb

qilish, ilmiy ishlab chiqarish va maslahatlarga professor-o‘qituvchilarni jalb qilish, malakali mutaxassislar tayyorlashda ish beruvchi so‘rnini kuchaytirish):

2. OTM (kafedra) qiziqishi (bitiruvchilarni ishga joylashtirishda qatnashish, aniq kurs va diplom ishlarini korxona muammolari bilan bog‘lash, mutaxassislarni tayyorlashda ish beruvchi monitoringini olib borish, talabalarni amaliyot bazasi bilan ta’minlash, tadqiqot va ishlab chiqarishda buyurtmalar olish, korxona ishchilarini qayta tayyorlashga qabul qilish)

3. Talabaning qiziqishi (chuqur bilimga ega bo‘lish, aniq mutaxassisilik bo‘yicha malakaga ega bo‘lish, aniq yo‘nalishda ilmiy ish olib borish, ma’lum ko‘rinishdagi rag‘batlanish, ish bilan ta’minlanish)

Yuqorida keltirilgan tizimdan quyidagilar talabaning malakasiga ta’sir qiluvchi omil hisoblanadi:

1. Umum OTMlararo strukturalar ta’siri
2. Mutaxassislik kafedraning ta’siri, jumladan:

- Past kurs talabalarini mutaxassislikka jalb qilish tizimi;
- Etakchi kurs talabalarini tayyorlash tizimi;
- O‘qituvchilar ta’siri;
- Maxsus ta’lim texnologiyalari asosida talabalarni ijtimoiy qo‘llash tizimi.

3. Biznes va menejment vakillarining ta’siri
4. Ota-onalarning ta’siri
5. O‘qituvchilarning ta’siri
6. OTMning ichki reytinggi

Hozirgi rivojlanish vaqtida malakali talaba o‘z ustida ishlashi shaxsini o‘stirishi lozim bo‘ladi. Chunki hozirgi kunda ishga joylashishdagi talablar juda yuqori. Malakali talaba o‘qishni bitirgandan so‘ng mutaxassisligi bo‘yicha kafolatlangan ish joyiga ega bo‘lishi kerak va kelajakda o‘z mutaxassisligi bo‘yicha etuk mutaxassis, xar tomonlama raqobatbardosh bo‘lishi, ham bilim jihatdan, ham shaxs sifatida kompetentli bo‘lib etishishi kerak.

OTMda korxona muammolarini o‘rganish, ushbu muammolar asosida malakaviy bitiruv ishlariga ilmiy mavzular berish kerak bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konseptsiyasi yaratilgan va 2019 yil 8 oktyabr PF -58/47 sonli Prezident farmoni bilan tasdiqlangan. Ushbu farmonda quyidagi vazifalar belgilab berilgan:

Ta’limning ishlab chiqarish korxonalari va ilmiy tadqiqot institutlari bilan o‘zaro manfaatli hamkorligini yo‘lga qo‘yish.

Talaba yoshlar ta’lim-tarbiyasi uchun qo‘shimcha sharoitlar yaratishga qaratilga kompleks chora-tadbirlarni o‘z ichiga olgan beshta tashabbusni amaliyotgan tadbiq etish.

Oliy ta’lim ilmiy izlanuvchi talabalarining yuqori impakt – faktorga ega, nufuzli xalqaro ilmiy jurnallarda maqolalar chop etishi, maqolalarga ixtiboslik ko‘rsatgichlarini oshishi shuningdek respublika ilmiy jurnallarining xalqaro ilmiy texnik bazasiga bosqichma-bosqich kiritilishini ta’minlash. Shu bilan birgalikda ushbu farmon bilan oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi va 2019 yilda amalga oshirish bo‘yicha “yo‘l xaritasi” ham tasdiqlangan. Ushbu yo‘l xaritasi orqali bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan vazifalar belgilab berilgan.

Konseptsiyada quyidagi vazifalar bajarish ko‘zda tutilgan:

- Iqtidorli yoshlar orasidan oliy ta’lim muassasalariga talabalarni saralab olish mexanizmini yaratish;
- Oliy ta’lim muassasalari ilmiy faoliyati xududlarni ijtimoiy iqtisodiy rivojlantirish istiqbollaridan kelib chiqib tashkil etish, tahlillar asosida innovatsion rivojlanishni prognozlashtirish faoliyatini yo‘lga qo‘yish;
- Innovatsion faoliyat tadqiqot natijalarini amaliyotga keng joriy etish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, ilmiy tadqiqot ishlariga iqtidorli yoshlarni jalb etish, ta’lim, fan va ishlab chiqarishning mustaxkam integratsiyasini ta’minlash;

- Ilmiy tadqiqot ishlari ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlari mavjud muammolar echimiga qaratilishini ta’minlash;

Bundan tashqari ushbu konseptsiyada oliy ta’lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari va ustuvor yo‘nalishlaridan, quyidagi vazifalarni bajarish zarurligi belgilab berilgan;

1. Oliy ma’lumotlilar tayyorlash sifatini oshirish
2. Ta’lim jarayoniga raqamli texnologiya va zamonaviy usullarni joriy etish
3. Ilmiy tadqiqot ishlarini natijadorligi oshirish
4. Yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, ilm-fani innovatsion infratuzilmasini shakllantirish
5. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar ta’sirchanligini oshirish
6. Yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayoniga kadrlar buyutmachilarini faol jalb etish

Yuqorida belgilab berilgan vazifalarni amalga oshirish Konsepsiyaning bajarilish natijasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga murojaatnomasi. 2020 y. 24-yanvar. -T.: “Tasvir” nashriyoti, 2020, 72-bet.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. Toshkent, 2019 y., 6 may.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi farmoni. Toshkent, 2019 y., 8 oktyabr.

4. Begimkulov U.Sh. Pedagogik ta’limda zamonaviy axborot texnologiya-larini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. -T.: Fan, 2007.

5. Qurbonov Sh., Seytxalilov E. A. Ta’lim sifatini boshqarish. -T.: Turon-Iqbol, 2006.

6. Saifnazarov I., Nikitchenko G., Qosimov B. Ilmiy ijod metodologiyasi. O‘quv qo‘llanma. -T.: Yangi asr avlodi. 2004.

7. Haydarov F.I., Ergashov M., Isyanov R. G., Sharipov Sh.S. Oliy ta’lim muassalarida talabalar ilmiy faoliyatini tashkil qilish tizimi. -T.: TDPU, 2010.